

La pintura càlida i acollidora de Marusela Granell contrasta amb l'atmosfera del seu estudi, d'una fredor inesperada.

ESTUDIS D'ART ► MARUSELA GRANELL

Espai buit

Text **MARTÍ DOMÍNGUEZ** Fotografia **JESÚS CÍSCAR**

Què és el que busque amb aquests estudis? Copsar l'ambient en què treballa cada artista, les coses que l'envolten, la vida que genera, com interacciona amb el voltant, què atresora, col·lecciona (o amaga) en el seu espai. Cadascú projecta al seu voltant la seua personalitat, la seua *raison d'être*, allò que d'alguna manera el caracteritza. Al llarg d'aquests estudis n'hem visitat alguns d'acollidors, de pulcres, fins i tot de luxosos, uns altres de funcionals (la projecció de l'oficina), uns altres del tot esquerps i inhòspits. Alguns de situats en una alqueria, o en un mas de muntanya, o en la nau d'un polígon, altres en la setena

planta d'una vivenda de protecció oficial. Tant se val, en tots hem trobat alguna cosa nova, singular, relatable. Però fins ara no havíem visitat cap estudi com el de Marusela Granell: fins ara no ens havíem enfrontat al perill de "l'espai buit". Marusela té el taller en una nau, que fins fa poc era un concessionari de cotxes (casa Opel). És un espai que li ha cedit el CEU, on és professora i imparteix classes de Disseny Industrial. Quan he entrat en aquell espai amplíssim, en aquell hangar on ella ocupa tan sols una part, i que acota amb uns panells mòbils, he tingut aquesta sensació de buit. Allí només hi és la seua obra, en què treballa i

res més. No hi ha cap altre element a què el cronista pugui aferrar-se: la teulada és d'uralita, la il·luminació entra per uns grans finestrals que no permeten veure el carrer, i tan sols el pas del metro i el soroll dels automòbils recorden que som en un nucli urbà. Marusela treballa en els murs d'aquest espai, en uns taulers de fusta on enganxa els llenços, i sobre els quals va treballant, i passa de l'un a l'altre. Un radiocasset ompli amb dificultats l'ambient gebrat, i la veu de Tete Montoliu, acompanyat per Ben Webster, sembla més esqueixada del natural. És una atmosfera d'una fredor inesperada, i per moments tinc una sensació hoppe-

riana: de soledat, d'estranyesa, mentre un doll de llum, blanca i una mica irreal, m'il·lumina i projecta la meua ombra sobre el terra de l'estudi, on hi ha unes marques grogues que deli-

---

"Sóc una mena d'asceta. M'he enamorat d'aquest lloc. No necessite res més: estem jo i la llum"

---

miten el lloc on es devien aturar els cotxes durant alguna revisió. I, tanmateix, Marusela Granell té una obra càlida, acollidora, d'una turgència espe-

cial. Fa un parell d'anys va fer una exposició ben reeixida al Palau de la Música, amb un mural on es mostraven els seus poderosos papers pintats; aleshores vaig escriure entusiasmat: "Hi ha en els seus treballs una recerca de la intimitat, una sublimació del sentiment, fins a l'extrem que tan bon punt hi penetres, en la sala, et sents dins d'un ambient covat, càlid i matern". La mire sobtat, i ella em retorna la mirada, amb uns ulls verds melosos, plens de vida: "Sí, tot el dia estic ací", em contesta divertida. "Sóc una mena d'asceta. M'he enamorat d'aquest lloc. No necessite res més: estem jo i la llum".

PASSA A PÀGINA 2

PUNT DE MIRA

Arquitectura rural

Joan F. Mira

De tant en tant, aquest País Valencià nostre té un colp de bona sort, hi ha un petit miracle, i llavors ens trobem entre les mans un regal, obra, generalment, del treball llarg i amorós d'una sola persona, o de molt poques. Això era,

doncs, que fa pocs dies vaig intervindre, al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (aquell edifici cèlebre amb dibuixos de Picasso en la façana, davant de la catedral de Barcelona), en la presentació del bellíssim volum *Arquitectura rural valenciana*, obra de Miguel del Rey, natural d'Altea i catedràtic a l'Escola d'Arquitectura de València. Fa més de vint-i-cinc anys, el 1983, a penes creat el Museu d'Etnologia (creat del no-res, amb una sola mà i l'altra lligada a l'esquena, gastant a penes un 1% del que costà l'IVAM...), aparegué el primer volum de la sèrie *Temas d'etnografía valenciana* que jo mateix promovia, dirigia i editava. La meua sort immensa va ser

trobar uns arquitectes (Miguel García Lisón, Artur Zaragoza, Carles Bohigues i Miguel del Rey) que, per pur amor al país, als marges, els murs, els ponts, les cases i els carrers, van omplir aquell volum amb una cosa que no s'havia fet mai: l'estudi, inicial però metòdic, de l'infinit patrimoni de la construcció rural del País Valencià. Allò que, a poc a poc, va esdevenint matèria d'arqueologia, a mesura que masos i alqueries s'abandonen, les construccions s'ensorren, i espais immensos abans cultivats i habitats es transformen en ruïna tristíssima. Ara, després de molts anys de faena amorosa, Miguel del Rey ha convertit aquell primer treball en un estudi exem-

plar, un inventari de models i de formes, una tipologia i un mostrari abundant que cobreix d'extrem a extrem la superfície del país. Hi ha masies, masos, masets, alqueries, casetes primitives, barraques, grans casalicis potents. Hi ha cases senyoriales, façanes gòtiques, façanes d'aire barroc o neoclàssic i moltes façanes modestes, pulcres i elegants. Hi ha tot aquell equilibri, delicadesa i bon gust de molts segles d'arquitectura popular. Si poden, facen una mica d'excursionisme etnològic i contemplatiu. I mentrestant fullegen aquest llibre, on hi ha una part molt gran del nostre patrimoni, d'allò que hem fet i d'allò que som, o que érem.

Pintar, gaudir i ser

Marusela Granell confessa que ha recuperat el gust pel dibuix

VE DE LA PÀGINA 1

Marusela Granell treballa en un encàrrec de la Universitat CEU-San Pablo: un mural de 17 metres, en homenatge de les víctimes del terrorisme. En les parets de la nau figuren algunes de les seues idees, esbossos de cossos, models clàssics de Miquel Àngel i de Leonardo. “Disloque els cossos, els treballa després amb el *Photoshop*, torne a desmembrar-los, a dislocar-los, és tot un llarg procés... Quan em proposaren el projecte el vaig agafar com un repte, el repte de veure fins on era capaç d'arribar. He recuperat el dibuix, passe tres dies o quatre pintant una mà. M'emociona aquesta simbiosi entre classicisme i *Photoshop*. I després voldria que aquests cossos estiguessen dins d'unes llàgrimes, on els meus colors també tingueren cabuda. M'agrada sumar, afegir coses. El dibuix és lent, però és positiu, en gaudeixes, acumules experiència... Els meus alumnes no ho entenen això, ells ho fan ara tot amb ordinador”. Li pregunte si el fet d'estar en contacte amb ells li aporta alguna cosa al seu art: “Gens ni mica. Sempre tenen pressa, no volen esforçar-se, no com-

prenen que cal patir un poc...”. El mural s'exposarà a l'exterior, i Marusela vol inspirar-se també una mica en la tècnica del grafit. “De segur que hi haurà aerosol... El grafit m'interessa molt. Pense en Banksy particularment, que és un geni. En aquestes pintures a l'exte-

“Com diu María Zambrano, cal aprendre a desposseir-se de tot”

”El grafit m'interessa molt. Pense en Banksy particularment, que és un geni”

rior hi ha una pulsio primigènia, antiga, rupestre, alguna cosa ancestral que m'agradaria també aconseguir”.

Es fa el silenci. La conversa es du a terme drets. Vora una taula improvisada (un tauló de fusta deixat caure sobre no se sap què)

“La meua obra i l'espai comencen a trobar-se”, diu l'artista.

hi ha dues cadires plegables i un tamboret. Potser hi seuria, però tampoc no crec que siga convenient. El fred dins d'aquella nau és intens, i comença a fer efecte sobre Jesús i sobre mi. L'estudi de Josep Sanleón era particularment fred i el reportatge el vaig titular

“La cara nord de la muntanya”. Com que sé positivament que Marusela l'ha llegit li deixo caure quina cara de la muntanya pensa que és aquella. Esclata a riure, de ma-

nera potent, i aquest riure ompli una part de la sala. “Jo pinte perquè en gaudisc, Martí. M'he enamorat d'aquest lloc, i veig que la meua obra i l'espai comencen a

Cançons d'un cor que crema

En ‘Relotge d'emocions,’ Raimon canta el pas inexorable del temps

Josep Palomero

A l' llarg de cinquanta anys —des del 1963, quan va gravar *Al vent*— Raimon ha publicat un corpus de 158 cançons, 94 de les quals les ha compostes amb lletres pròpies —el 60% de la producció. En les altres 54 cançons ha posat música a poemes d'altres autors.

Relotge d'emocions és un disc personal, en què destaca la claredat en la instrumentació i l'encertada elecció dels timbres sonors per a crear imatges a la manera d'una música programàtica. En algunes cançons recorda la infantesa amb un sentiment de nostàlgia i evoca les vivències familiars amb tendresa (“Quina dolçor intangible / habitava al meu voltant. / Com m'he sentit estimat!”). Mentre s'acosta la nit, en què inclou la guitarra en un tempo tranquil per establir un diàleg ordenat amb la flauta, el violí, el clarinet o el piano). Entre aquests records destaca la figura de la mare, ja evocada en altres cançons (“El primer de maig ma mare i jo cantàvem / ...aquesta lletra de la *Internacional*”: *Punxa de temps*, música programàtica que amb timbres i sons vol representar el que conta la lletra i estableix el ritme amb l'instrument melòdic). I per primera vegada en totes les seues composicions, esmenta també el pare (“Mon pare em portà a la Malva-rosa / ben agafat de la seua mà”: He passejat per València, sol).

Aquesta evocació, però, és premonitòria del final de la vida, ja que el cantant, a setanta anys, percep que l'acabament dels dies no és tan llunyà com abans: “Mentre s'acosta la nit / alguns records em fan viure”. El fet d'haver tornat als espais de la joventut (“al carrer la Nau / on he estudiat i m'he enamorat”) li suscita aquesta mateixa sensació: “Dolç el record i amarg i llunyà / vida viscuda que no tornarà”. En definitiva, Raimon expressa que sent un enorme dolor existencial en percebre el pas inexorable del temps, que s'apodera d'ell, fins i tot quan enuncia les sensacions que, sobre el fet de viure, li provoca un llenç de Tàpies: “I aquest perenne dolor / de sentir-se / sempre humà”. (Terra negra, en què la corda es mou per un registre greu i mitjà utilitzant a l'inici un contrapunt a l'estil de Bach, que canvia ràpidament amb un so greu que trenca en un ritme binari que recupera el *swing* característic d'algunes peces d'aquest disc).

Relotge d'emocions també conté una cançó d'amor de les moltes que Raimon ha escrit, dirigida a la dona que dona sentit a la seua existència (“A voltes pense que sense tu / no hagués fet res, mai de la vida / ...pense que sóc un defici enamorat”). Però aquests enuncis amorosos també els tanca amb el dubte existencial, expressat reiteradament: “El temps cantat, el temps contat, / el temps comptat, que ara

em queda / i que no sé si el cantaré, si el contaré, / si el comptaré, ni si me'n queda”. (A l'estiu quan són les nou, amb tempo ràpid que vol fugir frenat pel contrabaix, amb predomini del piano en tota la cançó, contrapunt de violins i clarinet).

El Raimon solitari, però solidari, el trobem de nou en *Cançó d'un cor que crema*, que segueix amb la mateixa línia *swing* i els diàlegs instrumentals que s'estableixen amb la veu recolzats pel ritme de la bateria, tocada amb escombretes, i el contrabaix. Com que té “Per tota companyia / la soledat de la nit”, la

En algunes cançons recorda la infantesa amb un sentiment de nostàlgia

cançó “ja no pot ser teua” —en referència a ell mateix— pel fet d'oferir-la generosament als altres. En aquesta lletra es recorre de nou a la metàfora de la nit, tan usada en moltes de les seues cançons contra la dictadura, ara símbol de l'alienació social que alimenta la son i la por col·lectives. El cantant que tantes cançons de lluita ha creat empra aquí el plural inclusiu perquè despertem “d'una son consentida”: “Amb falç la segarem / amb pics la trencarem / i al clot la colgarem / ...i amb martell clava-

rem / dintre del cor de la nit / un fort crit d'esperances / contra la por encara”. En aquest bloc de cançons en què Raimon no exposa la intimitat del jo, figura l'antibelicista i ecopacifista *Bagdad '91* (la guerra en directe), en què critica la censura televisiva de la guerra de l'Iraq i es pregunta, a més, si la Terra podrà sobreviure als desastres bèl·lics que la humanitat és capaç de provocar: “Morirà després d'entrematar-nos / la vida en la terra?”. Ací, efectes instrumentals i modulacions breus creen un ambient impressionista amb reminiscències d'altres músiques orientals que sols trenca el ritme del contrabaix amb la bateria, que inclou les resonàncies dels plats.

En *Barcelona '71*, referida al tardofranquisme, també narrativa, en contrapunt irònic amb la impressió d'un dia lluminós, Raimon descriu les càrregues dels grisos que fa quaranta anys irrompen violentament en la universitat i en les fàbriques a fi d'aplicar-hi “la subtil teoria de l'ordre públic / defensada, entre altres / per les forces vives locals”. És un vals marcat per les cordes de la guitarra davall de la melodia d'un violoncel que deixar passar la veu que apareix de tant en tant amb motius melòdics d'un oboé. La bateria i el contrabaix s'incorporen uns quants compassos més tard.

Com sol ser habitual en ell, en aquest disc Raimon també exterioritza un seguit de reflexions i de circumstàncies personals no referides a la conjuntura pública. En *Si miraves l'aigua* és d'admirar la simplificada bellesa amb què estableix un diàleg entre veu, piano i clarinet en tempo lent. Valent-se de l'asíndeton, juga amb una gamma d'adjectius per descriure la mar

com si pintara una aquarel·la, la mar que va conèixer per primera vegada de la mà del pare en un record “amarg i llunyà”, d'una “vida viscuda que no tornarà”.

La predilecció d'Espriu pels símbols del foc i de l'aigua és també molt raimoniana, i en *Diré del vell foc* i de l'aigua s'esbrina un ritme ternari amb un moviment binari, en què per un instant introdueix la família del vent de metall a través d'un so greu que recupera la melodia principal.

Tan personals són aquestes cançons, que la major part dels enuncis verbals s'expressen en primera persona del singular i, al contrari, els plurals col·lectius són ben escassos. Així mateix, les referències d'ictives que esmenten el jo amb pronoms febles són considerables. Les desinències verbals són morfològicament valencianes, com també les formes femenines dels possessius. En la selecció del lèxic figura, fins i tot, alguna forma considerada col·loquial (“vore el mar”). El còmput sil·làbic força algun particularisme (lluna velluta) o neologisme (entrematar-nos). I, com en altres textos anteriors, Raimon menciona alguns dels amics envers els quals sent una predilecció especial: Fuster, Estellés, Ventura i Alfaró, al costat d'Ausiàs March i Jaume Roig (*He passejat per València, sol*, una mena de Dixieland Band per la instrumentació i la tímbrica, amb un caràcter tranquil que ens transporta a les sonoritats de Nova Orleans).

Confiem que la “punxa del temps” no ens prive, en el futur, d'aquest “martell de llum” amb què Raimon, en l'enclusa de la seua soledat, crea cançons que ens fa sentir tan nostres.

te de coses, de tot allò baladí, innecessari. Jo em sent plena, plena, en tots els sentits". Li pregunte per què té aquella gojosa sensació de plenitud. "Perquè tot el que tinc hi és perquè vol estar. Tinc una bona faena, tinc una vida sentimental completa, em trobe molt bé. Que si això es reflecteix en la meua obra? No ho sé, però no té perquè ser així".

Caminem una mica per la nau. Fora de l'espai delimitat pels mòduls, s'acumulen estris i trastos de l'escola d'arquitectura del CEU. El potipoti és total. Marusela riu, perquè de sobte pensa que dec pensar que està envoltada de ferralla. "No vull emprar el meu temps per a promocionar-me. La meua obra es ven bastant bé, passe còmodament, i el que vull és gaudir. Dedique tot el meu temps a pintar, a experimentar, tan sols a això. L'esforç de promocionar-me no m'interessa. És clar que podria tindre un estudi perfecte, immaculat, que sempre té alguna cosa de farsa, on rebria els marxants, els representants, els col·leccionistes... Què sé jo, un estudi com el de...". De sobte calla i em mira, i diu que no m'ho conta perquè ho escriuré. Li assegure que no passa res, que ningú no té perquè prendre-s'ho malament. Marusela fa que no amb el cap. Jo insistisc i opte per proposar noms. Un nom, dos,

tres, quatre: quatre noms de propietaris feliços d'estudis meravellosos, espais cristal·lins, gaudi per als sentits. Però no l'encercte... Marusela s'hi resisteix, però jo necessite saber-ho, és important! "De Teixidor, pesat!", explota. "Posa-ho si vols, tant se val... Jo vaig treballar al seu estudi del carrer del Túria, que era un cau, un autèntic cau. Però quan Jordi Teixidor es va traslladar a Madrid es va fer un estudi amb parquet! I ja no va ser el mateix".

A poc a poc, vaig entenent la filosofia vital de Marusela Granel. Aquella actitud que és una mescla d'ascetisme i de pensament zen. "María Zambrano va acabar desposseïda de tot, en la indigència. Ho va donar tot". De sobte em mira, amb aquella mirada poderosa. "Hi convinc: de vegades sí que passe una mica de fred". Se'n va a una petita estança contigua i torna amb alguna cosa: "Tinc aquesta granota d'esquiar, folradeta, calenteta, i me la pose quan no suportes més el fred". Se la deixa caure per damunt, blau fosc, amb bandes vermelles i rosa. Jesús Císcar aprofita la confiança per a preguntar-li el perquè del seu nom, si és d'origen italià. "No, gens. Però a ma mare li agradava molt Renato Carosone, que té una cançó famosa titulada Maruzzella. L'any 1958 va actuar a València... L'any que vaig nàixer jo!". Jesús l'anima que cante la cançó i Marusela em sorprén, i li fa cas: "Maruzzellaaaa, Maruzzeeeee...". I riu feliç.

trobar-se. Estic acostumada a concentrar-me i no necessite res. Sóc mare de dos fills, els he criat, tinc ara tot el temps per a mi. I com diu María Zambrano, per qui tinc un gran respecte, cal aprendre a desposseir-se de tot. A mesura que envelleixes, vas desprenent-

trobar-se. Estic acostumada a concentrar-me i no necessite res. Sóc mare de dos fills, els he criat, tinc ara tot el temps per a mi. I com diu María Zambrano, per qui tinc un gran respecte, cal aprendre a desposseir-se de tot. A mesura que envelleixes, vas desprenent-

NOTES DE CAMBRA

Qüestió de paladar

Manuel Baixauli

"I això, què significa?", diu l'espectador a l'artista, davant l'obra d'aquest, ignorant que fa la pregunta més irritant que pot fer-li. Irritant, sí, perquè no té resposta, i perquè cap resposta, per subtil o intel·ligent o benintencionada que siga, no satisfarà l'espectador. Qui pregunta, referint-se a una obra d'art, què significa, delata ceguesa davant l'art. El divorci entre obra i espectador pot ser causa, és clar, de mancances en l'obra. Un espectador sensible no s'emociona davant una obra fallida. Però quan algú busca explicacions per a justificar —per exemple— una pintura o una música, busca debades, car el seu valor rau, precisament, en allò que no es pot dir. Una obra d'art no necessita crosses, es justifica per si mateix. Els guies de museu o les audioguies poden informar-nos de l'entorn històric, de curiositats biogràfiques de l'autor o d'aspectes tècnics d'una obra, però no ens la faran sentir, no ens la faran viure. I l'obra d'art s'ha de viure. Com que aquesta irritant pregunta me l'han feta mil voltes, n'he hagut de buscar eixida, i l'he trobada en el vi. No, no m'he fet alcohòlic. No dic això, sinó que l'apreciació del valor d'un vi i l'apreciació del valor d'una obra d'art em pareixen bessones. Un vi ens agrada o no, cert; i una obra d'art ens arriba o no. Però sabem que hi ha vins exquisits i

vins indigeribles, i que entre un extrem i l'altre hi caben infinites possibilitats. Tot i que voluble, permeable a modes, hi ha una jerarquia. El mateix passa en l'art. "I com distingim l'obra exquisida de la fallida?", diu l'espectador. "Pel paladar", responc. Igual que un entés en vins destria l'excel·lència a ulls clucs, en un tast, de la mateixa manera el degustador d'art el percep sense

En art, tothom es creu amb el dret d'opinar amb contundència

recórrer a dades biogràfiques ni històriques, que, d'altra banda, no són menyspreables. "I com s'adquireix, aquest paladar artístic?". Igual que el de l'enòleg. Hi ha qui ho té fàcil, de naixement, però en general cal dedicació. Beure, i beure, i haver tastat molts vins. No és cosa d'un dia, calen lustres, i una evolució lenta, que esmole el paladar. El camí, però, és plaent. Només pel camí ja val la pena. Cadascú arriba on pot, però com més lluny es va, més gustós és el fruit. En contrapartida, com més lluny s'arriba, menys es pot compartir el goig: la gent a penes hi avança, es queda pel principi del camí, i

s'ofén si sent opinions dels que van més endavant. En general, ningú no té problema a reconèixer-se llec en informàtica o electricitat o matemàtiques. En vi, això ja és una altra història. Últimament tot déu en sap un fum, de vins. En això també s'assemblen el vi i l'art. En art, però, la cosa s'agreuja. En art, tothom es creu amb el dret d'opinar amb contundència: "Bergman, un menfotista; Klee, criaturades; Palestrina, soporífer; La muntanya màgica, un toxco...". En art, val més defugir la conversa, no opinar, fer-se el llonguis. El problema ve quan algú, d'improvís, et pregunta: "I això, què significa?"

A MANERA DE TASCÓ

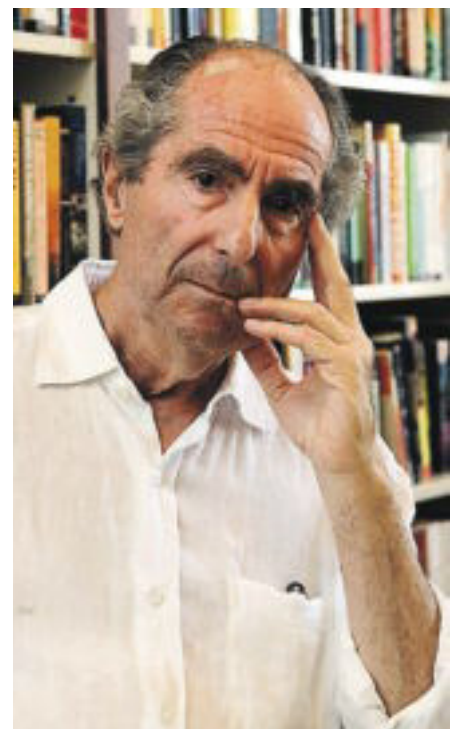
Bucky Cantor, llançador de javelina

Vicent Alonso

És, sens dubte, el nostre comportament habitual: davant d'una obra d'art tenim tendència a comportar-nos com a destinataris d'un missatge que hi cerquem amb abnegació, sabedors que el nostre enteniment no quedarà satisfet mentre no desentranem el contingut conceptual que l'obra transmet. I si això ens passa davant d'una pintura de Rembrandt, de Klee o de Bechtold, què no hem de sentir davant de qualsevol obra literària si ja no ens cal fer cap salt des dels signes purament formals, o visuals, fins als conceptes? Precisament a propòsit de la pintura de Bechtold, J. F. Yvars afirmava que la pintura contemporània ens ha acostumat a una "experiència d'apreciació estètica paradoxal" que consisteix a justificar els signes plàstics mitjançant les idees. És cert que el llenguatge de la pintura encara permet un cert distanciament de l'observador respecte del contingut conceptual de l'obra. Però, així i tot, no crec equivocar-me si dic que l'essència del gaudi estètic —és el que ens han ensenyat, per acció o omissió— té més a veure amb les idees que amb les formes, amb els suposats missatges que amb els colors, les metàfores o qualsevol maniobra narrativa que els novel·listes empenen per a convertir l'anècdota més banal en una narració memorable.

Dic tot això perquè en llegir les darreres pàgines de *Nèmesi* (La Magrana, 2011), la novel·la més recent de Philip Roth, un té la impressió que amb una exposició tan directa, sense vegetació que la tamise, de les idees que recorren la narració (Déu, l'atzar, la culpabilitat, l'excés de zel, les relacions socials, la guerra...), però que ara s'organitzen quasi en forma de conferència o, fins i tot, de debat, el lector corre el risc d'esborneiar-s'hi de tal manera que ja no té ulls per a veure i avaluar els aspectes formals d'un text que s'estructura amb precisió i bellesa. Alguna cosa semblant a l'observador de la Nit de ronda que esmerçara tot el temps del món a cercar dins dels límits de la pintura raons conceptuales que justifiquen l'opinió segons la qual Rembrandt volgué retratar-hi la maquinació d'un crim, però que no tinguera ni un segon per a gaudir d'un traç, d'un color o d'un clarobscur. El lector de *Nèmesi* no es pot permetre un luxe semblant. Paga la pena que faci l'esforç per a descobrir la sòlida estructura narrativa del text, amb certs elements que hi tenen un paper decisiu; més encara si les idees no s'hi revesteixen de cap formulació misteriosa. Com és no-

tori, no hem de fer cap esforç per a participar de la discussió sobre la vigència d'aquella idea grega segons la qual el manteniment de l'ordre de l'univers exigeix a la deessa que el salvaguarde (*Nèmesi*, filla de l'Oceà i de la Nit, era entre els grecs la personificació de la justícia distributiva, encarregada de castigar els qui sobrepassaven la mesura justa). Tampoc per a prendre partit sobre la visió de Déu que defensa amb tossudes el protagonista de la història, Bucky Cantor: un Déu gens misericordiós, creador del virus de la poliomièlitis, assassí de criatures, "que posa una persona amb una escopeta a la mà a l'Europa ocupada pels nazis i una altra al menjador d'Indian Hill davant

Philip Roth. / ASSOCIATED PRESS

d'un plat de macarrons amb formatge". Copsar, tanmateix, la importància de la veu narrativa, que es manté quasi completament amagada al llarg de les dues primeres parts i que esclata en la darrera com un final pirotècnic amb la intenció de jutjar el que ella mateixa ens ha contat des dels ulls del professor Cantor, s'assembla més a gaudir de la importància de la llum en les pintures de Rembrandt que a la necessitat de donar a tota manifestació artística una interpretació conceptual. Roth domina com pocs l'art de la narració. Sap, doncs, que també en aquest territori, amb deessa o sense que vigile l'ordre narratiu, hi ha la mesura justa. Algú pot pensar que l'elucubració final del narrador sobre el significat de la història sobrepassa aquests límits. Però no és així. L'episodi final, carregat de poesia, quan el narrador recorda la "determinació, dedicació i disciplina" amb què Bucky Cantor llançava la javelina, deixa les coses al seu lloc. Per això precisament, *Nèmesi* és més que la crònica del sentiment de culpa malaltís de Bucky Cantor.

CARTES DE PROP

Diumenge passat

Enric Sòria

Diumenge passat va ser un dia d'abril inusualment càlid i lluminós a Barcelona. L'oratge era agradable, el verd jove dels arbres acabats de brostar convidava a passejar calmosament per les avingudes i la gent acudia en massa a les platges de la Nova Icària, a prendre el sol davant de la mar quieta com una bassa d'oli. Molts, entre una cosa i l'altra, anaven a votar en els improvisats punts electorals que els organitzadors del referèndum pel dret a decidir havien muntat per tota la ciutat, també al llarg de les platges.

Aquest diumenge, en efecte, era una jornada electoral ben peculiar a Barcelona. La campanya pel dret a decidir va començar el 13 de desembre de 2009 a Arenys de Munt i ha continuat amb més o menys èxit al llarg d'un any i mig, per a tancar-se aquest diumenge en la capital i en unes quantes viles més. El que aquest referèndum té de singular és que és alegal (o il·legal, segons alguns); parteix d'una iniciativa ciutadana i el seu resultat no compromet a res ni, en principi, ha de tindre cap efecte polític, més enllà de les conseqüències que es vulguen extraure del fet que més o menys gent participe en una consulta en què, en essència, el que es pregunta als catalans és si tindrien dret a independitzar-se d'Es-

panya en el cas que, majoritàriament, vulgueren fer-ho. En resum, es tracta d'una enquesta a la més gran escala imaginable.

I a Barcelona, diumenge passat, els resultats superaren de molt el que els organitzadors esperaven. 257.000 barcelonins —és a dir, un 18 % del padró— participaren en aquest referèndum merament indicatiu, amb la major de les tranquil·litats i tot al llarg del dia. El 93 % dels

votants ho van fer pel sí, i un testimonial 5% pel no. En acabar, els 7.000 voluntaris encarregats del bon funcionament de la jornada estaven exultants i van anar a celebrar-ho a les Rambles, mentre els observadors internacionals destacaven la transparència, el civisme i la bona organització de la consulta.

Algú pot pensar que, a fi de comptes, un 18% llarg de participació no és per a tirar coets. Per contra, crec que no és poca cosa que 257.000 ciutadans decideixen participar en un referèndum que, en principi, no serveix per a res —llevat de donar-se el gust de dir el que de veritat pensen—, amb els inconvenients afegits del dia estival i la publicitat mínima. Per a fer-se una idea de la verdadera mag-

nitud del fenomen cal tindre en compte que, al llarg de la campanya, han votat en aquestes consultes vora de 900.000 catalans. No és una xifra desdenyable per a una consulta no vinculant. El partit que a hores d'ara governa la Generalitat, CiU, ho fa perquè va obtenir 1.202.830 vots a tot Catalunya en unes eleccions que sí que vinculaven tant com es pot vincular, i 575.000 van ser els vots que van

convertir el PSC en la segona força més votada. Vista així, la xifra de participants en aquests referèndums de prova adquireix el seu verdader significat. És un correlat ben substancial de la manifestació del passat 10 de juliol contra la sentència del Tribunal Constitucional que retallava l'Estatut d'Autonomia. Les dues coses van en la mateixa direcció i donen fe d'un moviment que encara no és majoritari, però sí poderós. Un moviment, o una actitud, que, per

L'independentisme ha crescut gràcies a la frustració que provoca el centralisme

de la independència de Catalunya quan ho pregunta un desconegut i una altra molt distinta que aquest siga un assumpte que de veres importe a qui rep la pregunta o que, per exemple, vaja a votar a un partit que defensi aquesta idea. Però quan 900.000 ciutadans decideixen gastar una part del seu temps depositant la seua opinió en una urna, la cosa és diferent, perquè ja no parlem d'una resposta més o menys casual, sinó d'una acció plenament conscient. L'independentisme ha demostrat que té un suport social més ampli i sòlid del que qualsevol enquesta normal podria suggerir. Una altra qüestió és què farà amb això. Fins ara, l'independentisme ha crescut gràcies a la frustració que a Catalunya provoca el centralisme en aug-

Oriol Pujol i Xavier Trias, de CiU, en la votació independentista de Barcelona. / GIANLUCA BATISTA

ment de la societat i la política espanyola. Tots dos fenòmens s'atien mútuament. La molt probable victòria del PP en les pròximes eleccions generals pot significar una acceleració d'aquest mecanisme, amb les inevitables seqüeles de tensió i d'estranyament mutus que se n'han de seguir. No és un auguri amable, però és el que el present va dibuixant en el futur, ara com ara.

cert, encara no ha trobat un canal polític adequat per a representar-lo, però que el podria trobar en qualsevol moment.

Molts han criticat (i jo entre ells) als polítics independentistes catalans que calcularen el seu suport social sobre una base massa dubtosa: a partir de les enquestes d'opinió. A un enquestador, se'l pot respondre frívolament. Una cosa és afirmar que un podria estar a favor

ment de la societat i la política espanyola. Tots dos fenòmens s'atien mútuament. La molt probable victòria del PP en les pròximes eleccions generals pot significar una acceleració d'aquest mecanisme, amb les inevitables seqüeles de tensió i d'estranyament mutus que se n'han de seguir. No és un auguri amable, però és el que el present va dibuixant en el futur, ara com ara.

DISSIDÈNCIES

Abdominals

E. Cerdán Tato

Es islandesos em tenen fascinat: sembla que és cert que tot el poder correspon al poble i que no paren de donar-ne fe, referèndum rere referèndum, per evitar qualsevol dubte. Dues vegades consecutives han dit un no rotund a aquest assumpte de pagar els estralls dels bancs, responsables de la crisi. Que se la paguen ells, responen. El seu govern està entenebrat i el seu ingrés en la UE, en risc. Però els islandesos coneixen els seus drets i els seus privilegis, no hi renuncien i els exerceixen quan cal. Els espanyols també en tenim, encara que semblen de conya, en l'anomenada carta magna, però ni els constitucionalistes més exaltats i conspicus els evolucionen, per a què? "La sobirania nacional resideix en el poble espanyol, del qual emanen els poders de l'Estat". Doncs, quines emanacions més pestilents. En fi, ací el que preval són les rajoles de xocolata en els abdominals, que constitueixen la sublimació de les nostres aspiracions. Les rajoles i una cirurgia que mira de reparar uns principis en procés de podriment. Però estem curats d'espants. Fa només quatre anys encara se sentien veus en referència a les entitats d'estalvi: "La politització d'aquestes institucions financeres implica lliurar-les i sotmetre-les als interessos que devasten el territori, esgoten els recursos naturals, posen en perill l'equilibri social i marginen la cultura pròpia del País Valencià. El paper de la CAM a Terra Mítica o el de Bancaixa al megaPAI de Tavernes de la Valldigna és molt simptomàtic". Són caixes en què van entrar moltes mans brutes per manipular diners aliens, i que ara, unes quantes, van pidolant a la cua del FROB. Quina estampa més penosa.

Un es fica en aquests assumptes per la força de l'actualitat que no s'atura, o bé, si pot, es queda gratament pels avisos que, en el meu cas, em vénen del bon amic Daniel i que em descobreixen inesperadament un relat que vaig escriure i vaig publicar fa bastant més de trenta anys, un relat que a penes em ve al cap, un cap per on campanya també en estat vaporós Ricardo Piglia, l'argentí que ha rebut el premi de la Crítica en castellà per la seua novel·la *Blanco nocturno*; de Piglia vaig conèixer, quan començava en aquest ofici, uns relats esplèndids que va presentar a la Casa de les Amèriques de l'Havana amb el títol de *Jaulario*, a mitjan dècada dels seixanta, i que van rebre una menció. Tots dos, lectors de Faulkner —qui no ho era en aquell moment?—, de Kafka i dels grans autors de la novel·la negra. Reconforta el fet que hom recorde escriptors així, poetes com Juana Castro, guardonada amb el mateix premi, i, en català, Jordi Puntí i Anna Montero, en narrativa i versos, i escriptors en èuscar i gallec.

En mesos com aquests, tan atabalats amb notícies fosques i poc tranquil·litants, no va gens malament posar-se a escoltar música o a llegir un llibre nou per a dissuadir tant de malestar. Encara que, certament, tot el que t'envolta et conduïx a la gimnàstica com a fi, al cànon de la presumpció o, fins i tot, al territori de la buidor. La reverència al cos és una cultura irresistible i dominant. El múscul impera i el cervell està en un procés de desbaratament. Així doncs, no ho dubtes i fes abdominals. Abominables, potser, però en la rajola de xocolata hi ha la salvació.

El QUADERN deixarà de publicar-se fins el dia 5 de maig a causa de les vacances de Setmana Santa i Pasqua

Recomanem...

ASSAIG per XAVIER ALIAGA

LA VEU DE LA MEMÒRIA. PEP GIMENO BOTIFARRA
Antoni Martínez
Autoedició
Xàtiva, 2011. 325 pàgines

Començava a fer-se necessari que algú s'acostara a un dels fenòmens més significatius de la nostra història cultural recent, l'èxit rotund d'un recuperador, divulgador i mostrador de la música d'arrels valenciana, Pep Gimeno Botifarra. L'encarregat ha estat un altre xatívi, l'escriptor Antoni Martínez, que s'ha posat a la faena amb voluntat exhaustiva i profusió de material gràfic. A més, s'hi inclouen lletres i cançons que Botifarra ha enregistrat.

MEMÒRIES per ADOLF BELTRAN

QUAN KAFKA FEIA FUROR
Anatole Broyard
Editorial Tres i Quatre
Valpencia, 2011
183 pàgines

Aquest llibre del crític literari Anatole Broyard, que va ser editor al *The New York Times* durant divuit anys, està subtítulat "records de Greenwich Village", la qual cosa dona pistes sobre la nova col·lecció "Empremtes" on ha estat publicat juntament amb *Adéu Alexandria*, d'André Aciman, com a primeres entregues d'un projecte dedicat al gènere memorialístic, en un sentit ampli i no restringit a l'autobiografia estricta.

TEATRE per A. B.

EL CAÇADOR DE PARAULES
Gemma Pasqual
Tabarca
Llibres
València, 2011

En el centenari del naixement de l'escriptor, gramàtic i lexicògraf Enric Valor, aquesta obra planteja una ficció en la qual es fa un recorregut per la vida del personatge, amb la intenció de ressaltar-ne les aportacions principals, però també alguns episodis de la seua biografia potser no tan coneguts. Es tracta de la primera peça teatral de l'autora, coneguda per la seua obra narrativa, i es presenta com un homenatge a l'escriptor.